

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Schending van de legitieme portie van de bedrijfsopvolger?

Mellema-Kranenburg, T.J.

Citation

Mellema-Kranenburg, T. J. (2019). Schending van de legitieme portie van de bedrijfsopvolger? *Juridische Berichten Voor Het Notariaat*, 2019(12), 9-10. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/84237>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/84237>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

52. Schending van de legitieme portie van de bedrijfsopvolger?

T.J. MELLEMA-KRANENBURG

De uitspraak van Rechtbank Den Haag van 27 februari 2019, ECLI:NL:RBDHA:2019:1825 betrof een atypische situatie. Het waren ditmaal niet de niet-bedrijfsopvolgers die zich op de schending van hun legitieme portie beriepen, maar juist de bedrijfsopvolger die vond dat zijn legitieme portie geschonden was, omdat hij er bij de vererving van het vermogen van zijn vader in zijn ogen bekaaid afkwam. Een van de vragen daarbij was of erflater bij de bedrijfsovername tegen de lagere agrarische waarde een schenking gedaan had aan zijn zoon, die meetelt bij het berekenen van de legitieme portie van de zoon.

De feiten

Erflater is overleden met achterlating van drie kinderen: een zoon en twee dochters. Bij uiterste wilsbeschikking is de zoon onterfd. Schoonzoon is benoemd tot afwikkelingsbewindvoerder en executeur. Er is nu een geschil tussen zoon (eiser) en schoonzoon in diens hoedanigheid van executeur/afwikkelingsbewindvoerder (gedaagde).

Erflater voerde van 1986 tot en met 1997 een agrarisch bedrijf in de vorm van een maatschap met zijn zoon. Bij de uittreding van de erflater uit de maatschap heeft de zoon het maatschapsvermogen toegedeeld gekregen. De afspraken daarover zijn vastgelegd in een akte verdeling maatschapsvermogen van 24 december 1997.

Om te zorgen dat er een enigszins gelijke verdeling zal plaatsvinden tussen de zoon en zijn andere kinderen (de beide dochters), heeft erflater zijn zoon onterfd omdat de zoon het bedrijf tegen gunstige voorwaarden heeft kunnen overnemen (bovendien heeft de zoon het melkquotum en de varkensrechten om niet verkregen). Bij het overlijden van moeder is het moederlijk erfdeel reeds uitgekeerd.

Tevens neemt erflater in zijn uiterste wil op dat hij een beroep op de legitieme door de zoon zou betreuren nu dat zijns inziens geen recht doet of zal doen aan het uitgangspunt waaronder de destijds plaats gehad hebbende bedrijfs-overdracht heeft plaatsgevonden.

Ondanks dit alles doet de zoon na het overlijden van vader toch een beroep op zijn legitieme portie en vordert hij van gedaagde betaling van zijn legitieme portie ter waarde van € 90.759,06.

Gedaagde vordert een verklaring voor recht dat de legitieme portie van eiser nihil bedraagt en subsidiair dat deze maar € 246,07 bedraagt.

De legitimaire massa wordt vastgesteld op € 549.850,87. Partijen zijn het hiermee eens zodat de rechtbank dit als uitgangspunt heeft genomen.

Partijen verschillen van mening over de vraag of erflater bij de bedrijfsovername aan eiser een gift heeft gedaan, die bij het berekenen van de legitieme portie een rol speelt.

De rechtbank

Allereerst bespreekt de rechtbank het standpunt van eiser dat in de verdelingsakte van het maatschapsvermogen aan het slot is opgenomen: ‘dat thans gemelde verdeling naar volkomen genoegen van de deelgenoten is tot stand gebracht en dat iedere deelgenoot het hem of haar toekomende heeft ontvangen, zodat zij elkaar terzake van deze verdeling volledig kwijten en déchargeren’.

De rechtbank gaat aan dit standpunt voorbij. Zij stelt dat uit deze formulering weliswaar blijkt dat er naar het oordeel van erflater geen financiële ‘open eindjes’ meer waren, maar dat dat niet wegneemt dat er sprake kan zijn geweest van een materiële schenking waarmee rekening moet worden gehouden bij het berekenen van de legitieme portie. Deze procedure gaat immers niet over een vordering van erflater op eiser in verband met de bedrijfsovername, maar over de vraag of bij het berekenen van de legitieme portie van eiser rekening moet worden gehouden met een voordeel dat eiser destijds van erflater heeft genoten. Ook het beroep op verjaring van de kant van eiser heeft geen succes. Bij het berekenen van de legitieme portie geldt dat rekening gehouden moet worden met het voordeel dat eiser heeft genoten wanneer dat ook moge zijn geweest (art. 4:67 onderdeel d BW).

Blijft dus over de vraag of er sprake is geweest van een materiële bevoordeling van erflater jegens eiser. De rechtbank oordeelt dat dat inderdaad het geval is. De prijs die ten

gevolge van de overdracht aan erflater betaald is, was lager dan de waarde van het bedrijf in het economisch verkeer. Een jaar na de bedrijfsovername verkocht eiser grond voor een gemiddelde van f 77.500 per hectare terwijl hij die grond had overgenomen voor f 22.500 per hectare. Voor het prijsverschil van f 50.000 had eiser naar het oordeel van de rechtbank geen goede verklaring. Daar komt nog bij dat er voor minimaal enkele tonnen aan melkquotum aanwezig was, terwijl de boekwaarde van het melkquotum slechts f 46.530 was. Het feit dat eiser het melkquotum niet verhandeld heeft en dat het later is afgeschaft en dus geen waarde meer had, doet er niet aan af dat er op het moment van de overdracht sprake was van een gift van het melkquotum.

De rechtbank is ook van oordeel dat de erflater zich bewust geweest is van het feit dat eiser met de overdracht tegen de overeengekomen prijs bevoordeeld was gezien de verantwoording die hij hierover in zijn testament heeft afgelegd. De rechtbank is derhalve van oordeel dat er sprake is van een materiële bevoordeling van vader aan zoon, waarbij de precieze omvang buiten beschouwing kan blijven, maar de rechtbank gaat ervan uit dat deze (minimaal) € 105.000 is geweest. Daarbij moet nog een kwijtschelding van € 4.243 door erflater worden opgeteld, derhalve totaal € 109.243. De rechtbank oordeelt dat de legitieme portie van zoon nihil bedraagt.

Commentaar

Zoals ook al in de inleiding is gesteld, is het aardige van deze uitspraak dat zij het spiegelbeeld is van de situatie zoals wij die meestal in uitspraken over bedrijfsoverdracht tegenkomen. In heel veel gevallen zullen er situaties aan de orde zijn waar de feiten gelijk zijn aan die in de onderhavige casus. Iedereen zal vrede hebben met de onderhavige gang van zaken. Ook al zullen de zusters er per saldo wellicht nog wat slechter afgekomen zijn dan hun broer, het voortbestaan van het ouderlijk bedrijf zal dat mogelijk compenseren. Maar hier lijkt broer een ‘Rupsje Nooitgevoeg’ en voelt hij zich kennelijk door de destijds gemaakte taxatierapporten zo sterk staan dat hij een procedure start. Het lijkt dat bij de overdracht rekening gehouden is met het feit dat de waarde beneden de marktwaarde lag, want in de verdelingsakte is ook een anti-speculatiebeding opgenomen (meerwaardeclausule) bij verkoop binnen tien jaar met een positief verschil tussen de aan- en verkoopprijs. Maar noodlottig werd broer dat het anti-speculatiebeding niet op alle grond zag. Daar meende hij slim gebruik van te kunnen maken door in 1998, dus een jaar na de overdracht, juist die grond, waarop het anti-speculatiebeding niet zag, voor veel meer dan de overnameprijs te verkopen. Wat mij uit de

uitspraak niet duidelijk wordt, is in hoeverre de rechtbank rekening heeft gehouden met het anti-speculatiebeding dat volgens vaste jurisprudentie wel van invloed kan zijn op de vraag of de legitieme portie geschonden is. Een anti-speculatiebeding rechtvaardigt in beginsel wel het aannemen van een lagere waarde dan de waarde in het economisch verkeer en kan dus het giftkarakter aan de overdracht ontnemen. Ik denk dat de rechtbank de bewoordingen in het testament zwaar heeft laten wegen, gezien ook de op zichzelf ten overvloede toegevoegde slotoverwegingen:

‘Uit de bewoordingen van het testament blijkt duidelijk dat erflater zijn drie kinderen gelijk wilde behandelen. Hij vond, zo blijkt ook uit het testament, dat het voordeel dat eiser al in 1997 had gehad (namelijk dat hij het bedrijf kon overnemen tegen een lagere prijs en tegen betere voorwaarden dan wanneer hij, met een lening bij de bank, vanaf nul had moeten beginnen) aan het eind van het leven had moeten worden verrekend met zijn dochters [...]. Nog afgezien van het feit dat deze uitkomst van de procedure juridisch juist is, is de rechtbank van oordeel dat haar beslissing ook in de lijn is met de wens van erflater dat zijn kinderen zoveel mogelijk financieel gelijk behandeld zullen worden. De rechtbank heeft geen aanwijzingen dat het bedrag waarmee eiser in 1997 is bevoordeeld, veel lager is dan het bedrag dat zijn zussen uit schenking en erfenis zullen verkrijgen.’

Ik ben het eens met deze uitspraak, maar ik moet wel opmerken dat ik het een ‘gevoelsuitspraak’ vind. Of het anti-speculatiebeding genoeg gewicht heeft gekregen, is volgens mij de vraag. De uitspraak leert wel aan de notariële praktijk dat het raadzaam kan zijn een wens of considerans in de uiterste wilsbeschikking te formuleren, want in casu legde deze naar mijn mening aanzienlijk gewicht in de schaal. Overigens heeft de rechtbank mijns inziens wel een ‘slip of the pen’ gemaakt door te bepalen dat de legitieme portie van zoon ‘nihil’ bedraagt. Dat is natuurlijk niet zo. Het gaat hier om een aanvullend beroep op de legitieme portie. Zoon heeft door zijn reeds ontvangen gift bij de bedrijfs-overdracht het volledige bedrag van zijn legitieme portie al ontvangen en kan dus nu geen aanvulling meer krijgen (zie ook rechtsoverweging 4.45 van het vonnis). Wanneer men onder de legitieme portie de aanspraak op de legitimaire aanspraak verstaat, zou men inderdaad kunnen stellen dat de legitieme in casu nihil is.

Over de auteur

T.J. Mellema-Kranenburg

Hoogleraar Familievermogensrecht Universiteit Leiden, notaris te Katwijk.